
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.537.1

І. В. Звоздецька

юрисконсульт

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПРОЦЕДУР

У статті досліджено поняття й ознаки суб'єктів парламентських процедур. Суб'єктом парламентських процедур є учасник таких конституційно-правових відносин, який володіє спеціальною правосуб'єктністю, наділений зазвичай владними повноваженнями. Наголошено на необхідності такого елемента правосуб'єктності, як деліктоздатність, відповідно до юридичної природи конституційно-правової відповідальності.

Ключові слова: парламент, парламентська процедура, суб'єкт, правосуб'єктність, правомочність.

Парламентські процедури спрямовані на реалізацію конституційно визначених повноважень парламенту. Проте всі напрями роботи легіслатури покликані забезпечувати формування в Україні правової держави та громадянського суспільства. Держава як публічно-правовий союз народу є правовою за умови, якщо основою її функціонування є право – легітимовані суспільством норми, визначені рівнем досягнутих у суспільстві моралі й етики, що гарантує права і свободи громадян, обмежує державу, а державна влада здійснюється на засадах верховенства права та поділу влади [3, с. 18].

Усвідомлення необхідності та практичної значущості принципів правової держави для прогресивного розвитку повинно підтверджуватися позитивними зрушеннями у соціально-економічній, духовній, культурній, екологічній та інших сферах. Суто суб'єктивні чинники повинні накладатися на об'єктивний базис, який відтворює реальні здобутки в забезпечення прав, потреб та інтересів суспільства, репрезентованих різними суб'єктами. За таких умов позитивні економічні і політичні зміни генерують нові можливості розвитку правової держави і в інституційному, і нормативному аспектах, підвищують ефективність дії державного механізму, артикулюючи спільні інтереси людини, громади, держави та забезпечуючи їх максимальне представництво [8, с. 29].

Вищезазначене можливе за умови ефективної реалізації парламентських процедур самою Верховною Радою України в співпраці з іншими ланками публічної влади. Фахова діяльність усіх суб'єктів парламентських процедур свідчатиме про конституційно-правовий

статус законодавчої інституції нового зразка. Тому з'ясувати поняття та ознаки суб'єктів парламентських процедур, тобто загальнотеоретичні аспекти питання, є важливим.

У ході дослідження використано праці таких авторів, як: О. В. Батанов, В. С. Журавський, А. М. Колодій, Я. Ю. Кондратьєв, С. О. Комаров, В. Ф. Мелащенко, В. В. Молдаван, А. Ю. Олійник, В. В. Федоренко, О. Ф. Фрицький, Ю. С. Шемшученко та ін.

Характеристика конституційно-правового статусу суб'єктів парламентських процедур є неповною без розуміння їх поняття та ознак як суб'єктів правовідносин. Доктринальні положення є базисом подальших галузевих досліджень.

Мета статті – виявити загальнотеоретичні характеристики суб'єктів парламентських процедур.

Загальнотеоретичні джерела трактують суб'єкт права як учасника суспільних відносин, наділеного правами і обов'язками, що має соціальну та юридичну властивості. Соціальна полягає в участі в суспільних відносинах як відокремленого, персоніфікованого суб'єкта, здатного виробляти і здійснювати єдину волю. Юридична властивість – це декларування правовими нормами здатності бути носієм прав і обов'язків та брати участь у правовідносинах [10, с. 138–139]. Деякі автори, виділяючи лише соціальну властивість, визначають суб'єкт права як соціальний суб'єкт – особу, орган, організацію, наділені державою здатністю бути носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків [6, с. 293].

У науковій літературі можна знайти й дещо інакше визначення понять "суб'єкт права" і "суб'єкт правовідносин", які, на думку конституціоналістів, є нетотожними. Суб'єкт

права – це потенційний учасник правовідносин, наділений правоздатністю. І, лише вступаючи в правовідносини, такий суб'єкт реалізує свою дієздатність і є учасником певного виду правовідносин. Розмежовуючи вказані споріднені поняття, фахівці наголошують, що суб'єкт правовідносин – це активний, безпосередній учасник [15, с. 404].

Суб'єктивне право характеризують як вид можливої поведінки, здатність користуватися матеріальними й духовними благами. Його формують такі елементи, як: права поведінки, права користування, права вимоги, права домагання. Тобто, реалізуючи суб'єктивне право, яке у правовідносинах набуває форми правомочності, особа має право вимагати належного виконання обов'язків від протилежної сторони. Якщо ж нормальна реалізація суб'єктивних прав і юридичних обов'язків порушується, то правомочність перетворюється у право вимоги – примусову вимогу виконання обов'язку зобов'язаним. Якщо й цього недостатньо, суб'єкт може звернутися за захистом порушених прав до державних інстанцій.

Правомочність у конкретних правовідносинах відрізняється від абсолютних особистих прав низкою ознак:

1. Можливістю вимагати певної поведінки від конкретних зобов'язаних осіб аж до звернення до примусу.

2. Міра поведінки уповноваженого безпосередньо залежить від юридичного факту – конкретних життєвих обставин, з якими норма права пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин; крім того, ця міра записана в загальній формі у нормі права.

3. Реалізація правомочності прямо залежить від дій зобов'язаної особи, і навпаки, правомочність рівною мірою забезпечує виконання обов'язку. Цей взаємозв'язок і є формою правовідносин. У ній конструюється переведення норми права зі сфери повинності у сферу належної поведінки.

Юридичний обов'язок є встановлена в об'єктивному праві необхідність певної поведінки, яка забезпечує користування іншими соціальними благами, тобто це вид і міра належної поведінки зобов'язаного суб'єкта. Завдяки юридичному зв'язку прав і обов'язків суб'єкти діють, реалізуючи зміст правовідносин [6, с. 293, 297–299].

Надані державою права і обов'язки, не характерні від природи, породжують можливість їх реалізації та здатність виступати суб'єктом певного виду юридичної відповідальності. Сукупно зазначені правомочності (право-, діє- та деліктоздатність) породжують правосуб'єктність. Такі юридичні властивості, унормовані законом, формулюються в суб'єктивному праві. Вони є своєрідним визнанням здатності особи до соціальних діянь.

Правоздатність – це встановлена (визнана) у законі можливість суб'єкта бути носієм прав і обов'язків, передумова існу-

вання суб'єктивного права, але не саме суб'єктивне право. Правоздатність рівною мірою визнається за всіма громадянами, які можуть вимагати від держави подальшої конкретизації, розвитку основних прав. Дієздатність – це встановлена (визнана) у законі можливість суб'єкта своїми власними діями набувати та реалізовувати права й обов'язки. Зазначимо, що правоздатність і дієздатність є розвиваючими юридичними властивостями, які виражають закономірні процеси зростання ролі права і соціальної відповідальності особи перед суспільством. Рівень такої здатності зумовлений характером економічного і політичного устрою, ступенем розвитку демократизму суспільного життя. Деліктоздатність – це встановлена (визнана) в законі можливість суб'єкта відповідати за наслідки своїх дій, тобто нести відповідальність. Отже, правосуб'єктність співвідноситься із суб'єктивними правами і обов'язками не безпосередньо, а через посередництво відповідних норм, які визначають їх зміст. Зміст правосуб'єктності є комплексом прав і обов'язків суб'єкта права, який регламентується безпосередньо законом незалежно від участі у конкретних правовідносинах, тобто правовим статусом.

Види суб'єктів права безпосередньо залежать від сфери суспільних відносин, які підпадають під правове регулювання. У системі суб'єктів права переломлюються всі риси й характеристики, властиві праву даного типу і даній правовій системі [2, с. 5; 6, с. 293–295].

Суб'єкт парламентських процедур є суб'єктом конституційно-правових відносин, адже парламентські процедури є, відповідно, різновидом конституційно-правових відносин як суспільних відносин, урегульованих нормами конституційного права, змістом яких є юридичний зв'язок між його суб'єктами у формі взаємних прав і обов'язків, передбачених відповідною нормою конституційного права.

Парламентські процедури як вид конституційно-правових відносин є основою правового регулювання у сфері політико-державного управління, що визначає їх пріоритетну роль у регулюванні суспільних зв'язків. Отже, парламентські процедури є різновидом політико-правових зв'язків, оскільки пов'язані з правовим регулюванням політико-правових процесів, насамперед реалізацією державними структурами владних повноважень, взаємодією різних ланок державної влади між собою, функціонуванням інших суб'єктів політичного процесу. Цим процедурам притаманний переважно імперативний характер відповідно до суб'єктів і об'єктів регламентації [7, с. 23] й здійснюються вони у царині державної діяльності під захистом державних гарантій [1, с. 110].

Парламентські процедури виникають у результаті реалізації конституційно-правових норм, їх впливу на конкретні су-

б'єктивні права та обов'язки учасників правовідносин. Парламентські процедури є вольовими відносинами, оскільки визначають зміст відносин суб'єктів, їх специфічний правовий статус. Особливість цих політико-правових зв'язків полягає в тому, що вони найповніше виражають суверенітет Українського народу, становище особи в суспільстві та державі, закріплюють форми участі громадян в управлінні державними справами. Тобто очевидним є загальний характер парламентських процедур [16, с. 24–25].

Оскільки суб'єктами процесуальних правовідносин можна визначити громадян України (приватні, посадові, службові та спеціальні фізичні особи) та організації, які мають статус юридичної особи чи державного та самоврядного органу [5, с. 9], то суб'єктом конституційно-правових відносин і, відповідно, парламентських процедур, є встановлений конституційними нормами адресат (носії, учасник, сторона), який може мати юридичні права і нести відповідні обов'язки в процесі здійснення основ повновладдя українського народу [16, с. 26; 11, с. 252].

Особливістю суб'єктів парламентських процедур є наділення їх зазвичай винятковими владними повноваженнями, а їх дії мають переважно владно-імперативний характер [9, с. 51]. Тобто суб'єкти володіють конституційною правосуб'єктністю [12, с. 465]. При цьому, якщо теоретики права відносять до елементів правосуб'єктності не лише правоздатність і дієздатність, а й деліктоздатність, то для суб'єктів парламентських процедур ця складова є не обов'язковою, не кваліфікуючою ознакою їх правового статусу. Це зумовлено природою конституційно-правової відповідальності, насамперед її метою, завданнями й санкціями [15, ст. 406].

Наприклад, згідно з Регламентом Верховної Ради України щотижня, відведеного для пленарних засідань Верховної Ради, у п'ятницю з 10 до 11 години проводиться "година запитань до Уряду". Але непоодинокими є випадки неявки в установлені дні Кабінету Міністрів. Нагадаємо, що парламентські слухання у Верховній Раді проводяться з метою вивчення питань, що становлять суспільний інтерес та потребують законодавчого врегулювання, і проводяться у сесійний період, як правило, не більше одного разу на місяць у дні тижня, що відводиться для роботи в комітетах, депутатських фракціях (депутатських групах) [14, ч. 1 ст. 229, ч. 1, 2 ст. 233].

Ще приклад: члени комітету згідно із Законом "Про комітети" зобов'язані особисто брати участь у засіданні комітету і завчасно повідомити про неможливість бути присутніми на засіданні. Про відсутність членів комітетів без поважних причин щомісячно подається інформація відповідним фракціям у Верховній Раді України [13, ст. 47]. Та жодних санкцій до порушників цієї правової норми не застосовується, бо

вони не передбачені. І таких прикладів можна навести безліч.

Згадані випадки безвідповідальності не можна пов'язувати з неможливістю запроваджувати заходи покарання, адже владні повноваження суб'єктів парламентських процедур не мають природно-правового характеру. Такі суб'єкти публічної влади у державі як народ України, територіальні громади, громадянське суспільство загалом, національні меншини, корінні народи, до яких не можна встановити форми і міри такої відповідальності, не є суб'єктами парламентських процедур. У разі необхідності до процесу вивчення і розгляду питань у Верховній Раді України будуть задіяні їхні представники, які вже зможуть зазнавати заходів покарання у разі їх нормативної фіксації [15, с. 406].

Відповідальність суб'єктів парламентських процедур – це передбачений нормами права один із видів конституційно-правової та іншої галузевої відповідальності, пов'язаний із примусом, сутність якого полягає в обов'язку суб'єкта, що вчинив правопорушення, зазнати застосування до нього каральних заходів, які накладаються компетентними органами у встановленому законом порядку, з метою забезпечення законності та правопорядку. Її ознаками є: 1) репресивні міри, переважно політико-юридичного характеру; 2) підставою настання є умисне чи необережне порушення (дія чи бездіяльність) норм Конституції та іншого галузевого законодавства; 3) відповідальність можуть нести лише деліктоздатні суб'єкти; 4) є засобом забезпечення правопорядку та поновлення порушених прав суб'єктів; 5) застосовується у порядку, визначеному законодавством; 7) накладається компетентними органами [4, с. 5–6].

Висновки. Суб'єктом парламентських процедур є учасник таких конституційно-правових відносин, який володіє спеціальною правосуб'єктністю, наділений зазвичай владними повноваженнями.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми конституційного права України : підручник / за ред. А. Ю. Олійника. – Київ : Центр учбової літ-ри, 2013. – 554 с.
2. Бойцов В. Я. Система субъектов советского государственного права / В. Я. Бойцов. – Уфа : Башкирское книжное изд-во, 1972. – 160 с.
3. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / А. П. Заєць. – Київ : Парламентське вид-во, 1999. – 248 с.
4. Козодой Л. М. Конституційно-правовий статус суб'єктів виборчого процесу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Л. М. Козодой. – Київ, 2006. – 20 с.
5. Колодій А. М. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : під-

- ручник / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 464 с.
6. Комаров С. А. Общая теория государства и права / С. А. Комаров. – Москва : Юрайт, 1998. – 416 с.
 7. Конституційне право України : підручник / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – Київ : Ін Юре, 2002. – 544 с.
 8. Кормич Л. І. Детермінанти процесу становлення правової держави в Україні / Л. І. Кормич // Актуальні проблеми політики. – 2012. – Вип. 44. – С. 27–35.
 9. Мелашенко В. Ф. Основи конституційного права України : курс лекцій / В. Ф. Мелашенко. – Київ : Вентурі, 1995. – 240 с.
 10. Мицкевич А. В. Субъекты советского права / А. В. Мицкевич. – Москва : Госюриздат, 1962. – 213 с.
 11. Молдаван В. В. Конституційне право: Опорні конспекти : словник-довідник / В. В. Молдаван, В. Ф. Мелашенко. – Київ : Юмана, 1996. – 272 с.
 12. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за ред. В. Ф. Погорілка. – Київ : Юридична думка, 2006. – Т. 1. – 544 с.
 13. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
 14. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
 15. Федоренко В. В. Суб'єкти конституційно-правових відносин та їх система: проблеми теорії та практики / В. В. Федоренко // Актуальні проблеми сучасного конституційного права України : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. С. Шемшученко, О. В. Батанов. – Київ : Юрид. думка, 2014. – С. 402–418.
 16. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицький. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 503 с.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2015.

Звоздецькая И. В. Понятие и признаки субъектного состава парламентских процедур

В статье исследуются понятие и признаки субъектов парламентских процедур. Субъектом парламентских процедур является участник таких конституционно-правовых отношений, обладающий специальной правосубъектностью, обычно наделенный властными полномочиями. Отмечается необязательность такого элемента правосубъектности, как деликтоспособность, в силу юридической природы конституционно-правовой ответственности.

Ключевые слова: парламент, парламентская процедура, субъект, правосубъектность, правомочность.

Zvozdetska I. The concept and features of the subject composition of parliamentary procedures

The formation of legal state and civil society is possible under condition of effective implementation of the parliamentary procedures of the Verkhovna Rada of Ukraine in cooperation with other parts of public power. The professional activities of all subjects of parliamentary procedures will testify about the constitutional status of the legislative institutions of the new sample. Therefore, to clarify the concept and features of the subjects of parliamentary procedure, that is, theoretical aspects of the subject which is important.

Theoretical sources interpret the entity as a participant of social relations, rights and responsibilities that has social and legal properties. But in scientific literature one can find a slightly different definition of the terms "entity" and "entity relationship", which, according to constitutionalists, are not identical. Entity is a potential participant of legal relations having legal capacity. And only entering into a relationship such entity sells its capacity and is a member of a certain kind of relationship.

The subject of parliamentary procedures is the subject of constitutional legal relations, parliamentary procedures are a kind of constitutional-legal relations as social relations regulated by the norms of constitutional law, the content of which is a legal relationship between its subjects in the form of mutual rights and obligations prescribed by the relevant rule of constitutional law.

Subject to parliamentary procedures is a party to such constitutional and legal relations, with special personality, usually in positions of authority.

If legal theorists refer to the elements of the legal personality of not only the capacity and capability, but also delectpoint, for the subjects of parliamentary procedures this component is optional, no qualifying sign their legal status. This is due to the nature of constitutional and legal responsibility, first and foremost, its aim, tasks and sanctions.

Key words: parliament, parliamentary procedure, subject, personality, competence.